

KOZÁRI JÓZSEF

AZ 1956-OS FORRADALOM HEVES MEGYÉBEN. A HEVESI JÁRÁS FORRADALMI SZERVEI

A hevesi járás területén október 28-án vették kezdetüket a forradalmi események. 28-át megelőzően csak elvétve volt tapasztalható megmozdulás. Az eseményekről általában elmondható, hogy tüntetéssel kezdődtek, melynek során ledöntötték a szovjet emlékműveket, eltávolították a tanácsi és a pártvezetőket, valamint a vörös csillagokat és zászlókat, majd munkástanácsokat választottak. A megválasztott munkástanácsok a közrend és a közbiztonság fenntartására csaknem mindenütt nemzetőrséget szerveztek, melynek tagjait a honvédségtől, vagy a rendőrségtől szerzett fegyverekkel szerelték fel. Tapasztalható volt a koalíciós időszak pártjainak újjászervezése is, de valóban aktív szervezőmunkát csak az egykori kisgazdapárti tagok fejtettek ki. A járási testületek sajátossága, hogy általában nem nemzeti bizottságnak, hanem munkástanácsnak, vagy forradalmi munkástanácsnak nevezték őket.

A járás központi forradalmi irányító szerve a járási munkástanács volt, melyet a járásnak nevet adó, s annak székhelyéül is szolgáló Heves községben létrejött munkástanács kezdeményezésére hoztak létre a járási tanács dolgozói november 1-én. Minthogy ennek a testületnek több kommunista tagja is volt, a községi és a megyei forradalmi szervek nem ismerték el, és követelték az újraválasztását. November 3-án, a járás községeinek két-két képviselője által alkotott választógyűlés tagjai közül megválasztotta az új járási munkástanácsot. A testületnek 50 tagja volt, és egy 16 fős intézőbizottság irányította. Az elnöki teendőkkel Orosz Miklóst a volt járási tanácselnököt bízták meg. Tagjai közül csak két személy neve szerepel az eddig feltárt dokumentumokban, Guba Dezsőé és Nagy Ferencé.

A testület különösebb tevékenységet kifejezni nem tudott, mivel megalkulásának másnapján, a szovjet csapatok bevonulását követően feloszlatták.¹

A járás székhelye Heves község. Az itt zajló események jelentős hatással voltak a járás településeire is.

¹ A Heves Megyei Rendőrfőkapitányság politikai nyomozó alosztályának jelentése (a továbbiakban JELENTÉS) Történelmi Hivatal V-150371 343–344.

Hevesen október 24-én a rádióban hallott hírek hatására Szabó Károly őrnagy, a járási kiegészítő parancsnokság parancsnoka riadókézültségbe helyezte a személyi állományt, rövid eligazítást tartott az eseményekre vonatkozóan, melynek tartalma sajnos nem maradt fenn, majd a járási pártbizottsággal és a rendőrkapitánysággal együtt intézkedett a település, és a fontosabb objektumok biztosításáról. Megerősítették többek között a pártbizottság, a járási és a községi tanács, a posta, a rendőrkapitányság és a rendőrőrök védelmét.² Ennek érdekében mintegy 40 fős polgárőrséget állítottak fel, melyek felszereléséhez a hadsereg káli raktárából kértek fegyvereket. Így mintegy 90 fős fegyveres erő állt készen a község rendjének biztosítására.³ Október 25-én a káli alakulattól segítségül kapott 16 sorkatonával, és saját fegyvereseikkel lezárták a Hevesen keresztül Jászapátiba, Gyöngyösre és Egerbe vezető főútvonalakat. Az útlezárást végző járőrök minden gépkocsit ellenőriztek, a rajtuk utazókat igazoltatták. Parancsuk úgy szólt, hogy akadályozzák meg idegen fegyveresek bejutását a járási székhelyre. Feladatuknak nem tudtak maradéktalanul megfelelni, mivel 25-én szovjet gépesített alakulatok vonultak át a községen Budapest felé. A szovjet hadosztállyal az átvonulás során összetűzés nem volt. Október 27-én tovább folytatták a járőrzést, de nemcsak az utak mentén, hanem a községben is, a közrend védelme érdekében. 27-én este azonban a polgárőrség civil tagjai, pillanatnyilag nem tudható milyen hatásra, kijelentették, hogy nem hajlandóak a további fegyveres szolgálatra, fegyvereiket leadták, és hazamentek. Ettől kezdve a katonák és a rendőrök a kiegészítő parancsnokság és a rendőrség épületeinek védelmére szorítkoztak.⁴ 27-én este Egerből, a belügyi főosztályról egy nyomozó érkezett Hevesre, és utasítást adott az államvédelmi állomány leszerelésére, ugyanakkor kijelentette, hogy náluk, Egerben már minden rendőr nemzetőr.⁵

Október 28-án kora reggel a járási rendőrkapitány tájékozódás céljából a pártbizottságra indult, de ott csak néhány ittasan vitatkozó munkatársat talált, így a tanács épülete felé vette útját, majd visszatért a kapitányságra. Körútja során egyre izzóbb hangulatot tapasztalt a községben.⁶ Ez alatt folytak a munkástanács-választás előkészületei. Még az előző napon, 27-én a járási tanács és a pártbizottság kibocsátott egy körlevelet, amely a munkásta-

² A Hevesi Járási Kiegészítő Parancsnokság jelentése Hadtörténelmi Levéltár 1956-os gyűjtemény 3. őrzési egység (a továbbiakban HTL) 436–437.

³ Feljegyzés a Heves községben lezajlott ellenforradalmi eseményekről Történelmi Hivatal 0–9982.

⁴ HTL 437–438.

⁵ Feljegyzés a Heves községben lezajlott ellenforradalmi eseményekről Történelmi Hivatal 0–9982.

⁶ Feljegyzés a Heves községben lezajlott ellenforradalmi eseményekről Történelmi Hivatal 0–9982.

nács megválasztására szólított fel, és annak irányelveit tartalmazta. A körlevél megvitatására többen összegyűltek a kultúrotthonban, Bense József igazgató szobájában, aki a vitát vezette. A résztvevők legaktívabb tagja, a fennmaradt iratok szerint Guba Dezső, a kultúrház egyik munkatársa volt. A megbeszélést másnap is folytatták, majd amikor Baresik János iskolaigazgató, Guba Dezsőt a tanácsházára hívta, hogy az ott folyó, szintén a munkástanács-választásokkal kapcsolatos megbeszélésekbe bekapcsolódjon, valamennyien átmentek a tanács épületébe. Az így egybegyűlt mintegy 20 ember az előző napon már kidolgozott 15 pontos követelést 24-re bővítve összeállította a jelöltek névsorát, majd levezető elnöknek, és a leendő testület elnökének kérve fel Guba Dezsőt aznap délután 2 órára kitűzte a választások időpontját. Az időpontról Guba Dezső tájékoztatta a község lakosságát a hangos híradó segítségével.⁷ Délután két órakor a mintegy 200 egybegyűlt előtt Guba Dezső beszélt egy, a tanács épülete előtt elhelyezett asztalról. A már korábban kidolgozott pontokat ismertette, melyekben többek között az ország semlegességét, az általános és titkos választójog, valamint a sztrájkjog biztosítását, és a külkereskedelmi szerződések nyilvánosságra hozatalát követelték.⁸ Az izzó hangulatú választógyűlésen részt vett a járási rendőrkapitány is két rendőrtiszt kíséretében. A tömegből többen bizalmatlanul fogadták őket, s a hangulat csak akkor változott, amikor a kapitány kérésére kihírdették, hogy a rendőrség a népe. Ennek hallatára még meg is éljenztek a rendőröket.⁹

Amikor Guba Dezső a jelöltek névsorának ismertetésébe fogott, a tömeg félbeszakította, s innentől kezdve közfelkiáltással történt a választás. A jelenlévőknek nem tetsző jelöltek nevét „le vele” közbekiabálással fogadták, és más javasoltak, majd választottak meg helyette. Mindeközben állandóan kommunistaellenes és szovjetellenes jelszavak hangzottak. Volt, aki pumpával hadonászva követelte a régi rendszer visszásságaiért felelősök megbüntetését, de akadt olyan, az alkoholtól túlhevített személy is, aki egyenesen felakasztásukat kívánta.¹⁰ A választások befejeztével az új munkástanács alakuló ülését még aznap 17 órára összehívták.

A testületnek 30 tagja volt, akik egy 11 fős intéző bizottságot választottak. Elnökké Guba Dezső tanárt, a művelődési ház dolgozóját nevezték ki.

⁷ Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár Mezőcsáti Fiókleveletára (a továbbiakban BAZLMCS) XXV-3-858-1957.

⁸ Az ellenforradalom tevékenysége Heves megyében I. Kiadja az MSZMP Heves megyei Intéző Bizottsága Eger 26.

⁹ Feljegyzés a Heves községben lezajlott ellenforradalmi eseményekről Történelmi Hivatal 0-9982.

¹⁰ BAZLMCS XXV-3-858-1957.

Az alelnök Holló Ferenc lett.¹¹ Tagjai közül Dr. Bessenyei György, Czigliédi Endre, Csépany Béla, Ragó Ferenc, Macki Béla, Nagy Sándor, Rózsa György, Szabolcsi István, Szatmári János és Veréb József nevét őrzik dokumentumok.¹²

A nap eseményeihez tartozik még, hogy egy csoport Barta Sándor tanító vezetésével lefegyverezte a rendőrséget, mialatt a járási kapitány a munkás-tanács ülésén vett részt. A lefegyverzés indoka a fegyveres összetűzések megakadályozása volt. Az elvett fegyvereket az alatkai honvéd alakulatnak adták át. A rendőrkapitány értesülve az eseményekről, a rendőrséget újrlefegyverezte, s a 33 rendőr feladatává a köztörvényes bűncselekmények megelőzését, illetve üldözését tette, kijelentve, hogy a rendőrök csak tőle, illetve az általa kijelölt személytől fogadhatnak el utasítást. Bármit tesznek ezen kívül, azt saját felelősségükre cselekszik.¹³

Az esti órákban több csoportosulás is támadt Hevesen. Jászárokszállásról is jöttek fiatalok gépkocsikon, egy másik csoport pedig a Kossuth nótákat éneklő Dr. Besenyei Sándor köré gyűlt. A csoportok végigvonultak a településen, majd az úgynevezett revíziós szobornál, a szobor talapzatáról beszélő Dr. Besenyei Györgyöt hallgatták, aki éles hangú beszédben ostromozta a Rákosi rendszert, és a Magyar Dolgozók Pártját, valamint a Szovjetuniót. A beszédet a Nemzeti dal követte, melyet egy Homonnai nevű személy szavalt. Sajnos a keresztnéve nem került megörökítésre. A Petőfi vers hallatán valaki felkiáltott, hogy a rabok még mindig a börtönben vannak. Erre a tömeg Dr. Bessenyei Sándor és Czigliédi Endre vezetésével a börtönhöz vonult, és az ott lévő rabokat kiszabadította. Ezt követően több kommunista funkcionáriust vettek őrizetbe és szállítottak börtönbe. Minthogy két keresett személyt nem sikerült elfogni, azok feleségeit, illetve kiskorú gyermekeit börtönözték be. A túlfűtött indulatokból fakadó atrocitásokat Macki Béla és Guba Dezső igyekeztek visszafogni, de így is előfordult, hogy az őrizetbe vétel tettelegességig fajult. Megesett az is, hogy az őrizetbe vételt fogatosító személyek egyike, a keresett személy házának ablakát betörve szenvedett a kezén kórházi ellátást igénylő sérüléseket az üvegszilánkoktól.¹⁴ A börtönbe kerültekkel Guba Dezső és Macki Béla közölte, hogy saját érdekükben lettek őrizetbe véve, és akkor távozhatnak, amikor akarnak, a két asszonyt és a gyerekeket pedig hazaküldték azzal a kéréssel, hogy másnap reggel küldjék

¹¹ Heves Megyei Levéltár (a továbbiakban HML) Egri Megyei Bíróság iratai XXV-21/B (a továbbiakban EMB) 630/1958.

¹² JELENTÉS 336–343.

¹³ Feljegyzés a Heves községben lezajlott ellenforradalmi eseményekről Történeti Hivatal 0-9982.

¹⁴ BAZLMCS XXV-3-858-1957.

be férjeiket. Ezt az intézkedést a munkástanács-választás éjszakájának tömeghangulata indokolta, a börtönből való távozást azonban később, egy, az ígérettel élni szándékozó személynek nem tették lehetővé.

A munkástanács, megválasztását követően eltávolította a régi apparátust, felmentette a járásbíró elnökét, további letartóztatásokat fogatosított, ÁVH tiszteket fegyverzett le, hallgatott ki és helyezett őrizetbe. Mindemellett átvéve a helyi államhatalmi szerv feladatait, irányította a település életét. Tevékenységét november 5-én, a szovjet csapatok bevonulása után szüntette be, mikor is feloszlott.

A munkástanács közvetlenül megválasztása után intézkedett a nemzetőrség felállításáról, melynek parancsnokává Macky Bélát nevezte ki. Macky Béla helyettesei Csete György, Kiss János és Varga Sándor voltak. Tagja közül Bartha Sándor, Bárdos László, Básty Miklós, Bercsenyi Miklós, Besenyei Ferenc, Fényes Zoltán, Guba Lajos, Horváth Lajos, Király József, Kiss László, László László, Mezei József, Pintér Béla, Stefán János, Somodi József, Szatmári József, Szeredi Miklós, Tóth György, Ujfalusi György, Varga Imre, Vámos József és Vattamány Gizella nevét ismerjük. A munkástanács megbízta a járási hadkiegészítő parancsnokát, és a járási rendőrkapitányt, hogy szakértőként segítsék a nemzetőrség munkáját. A nemzetőrségen belül egy rohambrigád is alakult, Csete György parancsnoksága alatt. A brigád géppisztollyal felszerelt tagjai Básty Miklós, László László, Stefán János, Szeredi Miklós, Varga Imre, Vattamány Gizella és Vámos György mezőkövesdi lakos voltak. A nemzetőrség november 6-ig tevékenykedett. akkor a járási kapitányság visszatérő munkatársai lefegyverezték és feloszlatták.

Hevesen nemcsak községi munkástanács alakult, hanem a járási székhely minden üzemben választottak munkástanácsot.

A Hevesi Földműves Szövetkezet Munkástanácsa október 28-án alakult meg a községi munkástanács utasítására. A 12 tagú testületből csak az elnök, Göde Jenő nevét ismerjük, tevékenységéről pedig mindössze annyit, hogy a szövetkezet vezetőségéből eltávolították az MDP tagokat, és hogy december 30-ig állt fenn.

A Hevesi Építő KTSZ Munkástanácsa szintén a községi munkástanács utasítására jött létre október 28-án. Megalakulása formálisnak tekinthető, a KTSZ vezetősége alakult át 7 tagú munkástanáccsá. Az elnöki tiszte Szegedi Mihály, a KTSZ ügyvezető elnöke látta el. November 8-án a munkástanács visszaalakult elnökséggé.

A Hevesi Cipész KTSZ Munkástanácsa a vállalat dolgozóinak követelésére alakult meg október 28-án 8 taggal. Első elnöke Mikula Lajos volt, ő azonban a tagság által előterjesztett bérkövetelésekkel nem értett egyet s

lemondott. Utóda Veres György lett. Tagjainak névsorát nem ismerjük. A testület november 4-én beszüntette tevékenységét.

A Nemzeti Bank Hevesi Részlegének Munkástanácsa már október 25-én megalakult egyik munkatársának, Kiss Andrásnak a kezdeményezésére. A 3 fős munkástanács leváltotta az igazgatót, és helyére Kiss Andrást állította. A tanács másik két tagjának neve nem maradt fenn. November 5-én a munkástanács feloszlott. November 6-án a bank felettes szerve Kiss Andrást elbocsátotta, és a régi igazgatót visszahelyezte állásába.

A Hevesi Kertimagnettermelő Vállalat Munkástanácsa október 30-án alakult meg a községi munkástanács utasítására 12 taggal. Elnöke a gépcsoport vezetője Bencsik Mihály lett. Tagjai közül Csíkos József és Morvai István neve maradt fenn dokumentumokban. A vállalatnál is megsemmisítették a dekorációs anyagot. Az nem derül ki, hogy a pártiroda iratait megsemmisítették e, vagy csak ilyen követelést fogalmaztak meg néhányan a munkástanács tagjai közül. A munkástanács egyik tagja, egy MDP tag dolgozót megvert. Szintén nem állapítható meg, hogy kik, kiknek és milyen mértékben osztottak szét a gazdaság tulajdonát képező terményekből. November 6-án a munkástanácsot újraválasztották, melynek során a rombolásban és a verekedésben részt vett munkástanács-tagok már nem kerültek be az új testületbe. Tevékenységüket a Hevesi Állami Gazdaságba való beolvadásukig folytatták.

A Hevesi Állami Gazdaság Munkástanácsa október 29-én jött létre a gazdaság dolgozóinak követelésére, és a községi munkástanács utasítására. A 30 fős munkástanács elnöke Butner József mezőgazdász lett. Tagjai közül Bartha Lászlót, Fábíán Pált és Szécsi Jenőt ismerjük név szerint. A gazdaságnál az októberi napokban elégették a pártiratokat, a könyvtár anyagát, a dekorációt, eltávolították a vörös csillagot, és távozásra szólították fel az igazgatót, valamint az MDP tagokat. November 4-e után a munkástanácsot újra választották. Butner József helyét Pálfi József foglalta el. A testület december második feléig állt fenn, akkor elfoglalta helyét az üzemi tanács.¹⁵

A forradalmi napokban több párt is újjászerveződött Hevesen. Először a kisgazdapárt, majd a szociáldemokrata párt, és a parasztpárt.

A kisgazdapárt szervezői Rózsa György, Holló Ferenc és Dr. Dobos László voltak. Az alakuló ülésre október utolsó napjaiban került sor. Dokumentumokból csak az állapítható meg, hogy ott Dr. Dobos László beszédet mondott, melyben a kisgazda párt történelmi jelentőségét méltatta, hangsúlyozva az 1945-ös választások sikereit, a nagy tömegbázist, és a parasztságig nyúló gyökereket. Ugyanakkor kiállt a többpártrendszer mellett, melyben véleménye szerint van helye a kommunista pártnak is. Beszédében felhívta

¹⁵ JELENTÉS 336–343.

még a résztvevők figyelmét a kisgazdapárt tisztaságának megőrzésére. Az újjáalakuló ülés után történt kísérlet párhelység, bútorok, és gépkocsi szerzésére is, azonban ez nem járt sikerrel.

A szociáldemokrata párt újjászervezésével kapcsolatosan mindössze annyi adattal rendelkezünk, hogy ennek irányítója Guba Dezső volt, munkatársai pedig Besenyei Ferenc, Göde János, Hamar Pál és Takács Ferenc voltak.¹⁶ A november 3-án megtartott alakuló ülésen egy, a fővárosból érkezett szervező, Kovács József is részt vett, s a szociáldemokrata párt hevesi szervezetének sikerült gépkocsit szereznie a megyében folyó szervezőmunkához.¹⁷ Hogy honnan és hogyan, arról nem szólnak a források.

Hevesen a megtorlás időszakában a munkástanácsok és a nemzetőrök közül többen kaptak súlyos börtönbüntetést, feltehetően, mert többen voltak – az akkori terminológia szerint – osztályidegen származásúak, s ezt az új hatalom az ellenforradalmi jelleg kidomborítására kívánta felhasználni. Súlyosan nyomhatott a latban a kommunisták bebörtönzése, a tettelegesség, és az államvédelmi tisztek őrizetbe vétele, valamint kihallgatása is. 18 személyt ítéltek el, közülük hatot tíz évnél is hosszabb börtönbüntetésre.

Átány községben 1956. október 28-án alakult meg a községi munkástanács. A 60 tagú testület vezetését egy 12 fős forradalmi bizottmány végezte. A testület elnöke Baráth Mihály lett. Tagjai közül Isza András és Orosz Barnát ismerjük név szerint. A munkástanács eltávolította a tanácsi apparátusból a kommunista párttagokat, intézkedéseket tett a termelőszövetkezetek feloszlására, és államosított épületeik visszaadásával kártalanította a volt kulákokat. A testület november 4-e után sem oszlott fel, bár ezt követően különösebb tevékenységet már nem fejtett ki, majd december 26-án a karhatalom felszámolta.¹⁸

A község rendjének biztosítására a munkástanács nemzetőrséget szervezett. A 20 nemzetőr parancsnoka a munkástanács egyik tagja, Isza András lett. A nemzetőrök neveit nem őrizték meg dokumentumok. Csak annyit tudunk, hogy Orosz Barna többször is megkísérelt fegyvert szerezni számukra a környező honvéd alakulatoktól, sikertelenül. Végül Isza András kerített 11 puskát, többek között a körzeti rendőrtől. A nemzetőrség november 10-én a járási rendőrkapitány utasítására szüntette be tevékenységét és oszlott fel.¹⁹

A megtorlás két munkástanács tagot érintett a községben. Mindkettőt bírósági eljárás alá vonták, amely során egyiküket felmentették.

¹⁶ Feljegyzés a Heves községben lezajlott ellenforradalmi eseményekről Történelmi Hivatal O-9982.

¹⁷ BAZLMCS XXV-3-858-1957.

¹⁸ JELENTÉS 344.

¹⁹ HML EMB 1160/1957.

Boconád község eddig feltárt iratai nagyon hiányosak. Az megállapítható, hogy a munkástanács október 28-án alakult meg 43 taggal, amely egy 8 fős forradalmi bizottságot választott az ügyek vitelére. A testület elnöke Karkus Ferenc a községi tanács addigi elnöke lett. Tagjai közül azonban csak Idős Juhász Ignácot és Káli Györgyöt ismerjük. Káli György tagja volt a munkástanács által felállított nemzetőrségnek is, a munkástanács és a nemzetőrség tevékenységéről azonban eddig nem sikerült többet megtudnunk.²⁰

Erdőtelken is október 28-án alakult meg a munkástanács 60 fős tagsággal, akik egy 8 fős forradalmi bizottságot választottak. A végrehajtó bizottság az addigi tanácsi apparátusból tevődött össze. A munkástanács elnöke, Batkhy Lajos maga is a községi tanács végrehajtó bizottságának elnöki tisztét töltötte be korábban.

A község rendjének biztosítására itt is megszervezték a nemzetőrséget. A 20 fős testület parancsnoka a körzeti megbízott, Ugrai Lajos rendőr törzsőrmeister lett. A településen különösebb eseményekre nem került sor. November 4-én a munkástanács visszaalakult községi tanácscsá, a nemzetőrség pedig feloszlott.²¹

Erk községben is a volt tanácselnök, Gutai János lett az október 28-án megválasztott 20 fős munkástanács elnöke. A testület tevékenységét november 20-ig folytatta, akkor visszaalakult községi tanácscsá. A munkástanács által felállított 15 fős nemzetőrség feladata a község rendjének biztosítása volt. A parancsnoki teendők ellátására Szabados László rendőr törzsőrmeister, körzeti megbízottat kérték fel. A nemzetőrség november 8-án szüntette be tevékenységét. Sem a munkástanács, sem a nemzetőrség névsora nem maradt fenn az eddig ismert dokumentumokban, s a fentiekben kívül egyéb eseményekről sem tudósítanak.²²

A Hevesvezekényben október 28-án megválasztott 19 fős munkástanács létrehozását a rendőrségi jelentések szerint a községben lakó munkások, vasúti dolgozók kezdeményezték. A 19 fős testület elnöke az addigi tanácselnök, Fekete Illés lett, tagjai közül csak Sipos Bélát és Nagy Lászlót ismerjük név szerint. Tevékenységükről annyit tudunk, hogy a községi tanács apparátusának tagjait felmentették állásukból, a tanácsitkárt elzavarták, és kezdeményezték a termelőszövetkezet feloszlását. A munkástanács november 4-e után is funkcióban maradt, bár aktív tevékenységet nem fejtett ki, november 20-án pedig átadta helyét a korábbi községi tanácscnak.

A nemzetőrséget a munkástanács november 29-én hozta létre 22 taggal. Feladatuk a község rendjének biztosítása volt. Parancsnokának neve, tagjai-

²⁰ JELENTÉS 345–347.

²¹ JELENTÉS 347.

²² JELENTÉS 347–348.

nak névsora nem maradt fenn, csak azt tudjuk, hogy Nagy László munkástanács tag egyben nemzetőr is volt. Az eddig feltárt dokumentumok még arról tudósítanak, hogy két nemzetőr felkereste és felelősségre vonta a községi adóügyi megbízottat az adófizetésért és a beszolgáltatásért. Ez azonban egyéni akció volt, melyet nem a munkástanács utasítására hajtottak végre. A nemzetőrség november 4-e után még két napig látott el járőrszolgálatot, ekkor az újjáalakult rendőrség fegyvereiket bevonta, s így a testület feloszlott.²³

Kisköre község történetére vonatkozóan több forrással is rendelkezünk, ezek azonban ellentmondanak egymásnak. Van olyan adatunk, amely október 28-ra teszi a forradalmi munkástanács megalakítását, és van olyan, amelyik 29-re. Az október 28-át megjelölő forrás tűnik hitelesebbnek.²⁴ A forradalmi tanács létrejöttét október 27-én egy tüntetés előzte meg, melynek során ledöntötték a szovjet emlékművet, eltávolították a vörös csillagokat, kivágták a tanács zászlajából a népköztársasági címet, betörték a párhelység ablakait, és az ott talált iratokat megsemmisítették. A másnap sorra kerülő munkástanács választáson egy 53 fős testületet hoztak létre. Elnökévé Papp János földművest kérték fel, aki csak hosszas rábeszélésre vállalta el a funkciót, helyettesévé pedig Németh Jánost választották. A testület tagjai közül csak Antal Józsefet és K. Tolnai Andrást ismerjük név szerint.²⁵

Október 29-én a munkástanács elnöke magához kérte a község három termelőszövetkezetének vezetését, és közölte, hogy az államosítás révén tulajdonukba jutott épületeket 48 órán belül vissza kell adniuk eredeti tulajdonosaiknak. Az intézkedés révén két épületet kaptak vissza a korábbi tulajdonosok, a községi pártházba pedig egy cipőipari KTSZ-t költöztettek.²⁶ Az államosított épületek visszaadása, vagyis a volt, úgynevezett kulákok kártalanítása a községi napközit és bölcsődét is érintette, de hogy ezeket az intézményeket valóban kiköltöztették, és ha igen hová, arról nincsenek adataink.²⁷ A rendőrségi jelentésekben az is szerepel, hogy a községben feloszlatták a termelő szövetkezeteket. Ennek ellentmondanak az Egri Megyei Bíróság iratai, amelyek arról tudósítanak, hogy a munkástanács rendszeresen ellenőrizte a termelőszövetkezetek munkáját. Németh János október 30-án a behívatott TSZ elnököket arra utasította, hogy a termelőszövetkezet vagyoniát gondosan kezeljék, tartalékoljanak gabonát, vetőmagot, és az őszi vetési munkálatokat körültekintően végezzék el. Felhívta a figyelmüket arra is, hogy ha a tagok nem akarnának dolgozni, akkor bémunkások alkalmazásá-

²³ JELENTÉS 348–349.

²⁴ JELENTÉS 349. p.; és HML EMB 880/1957.

²⁵ JELENTÉS 349–350.

²⁶ HML EMB 880/1957.

²⁷ JELENTÉS 345.

val kell a szükséges mezőgazdasági munkákat elvégezni. Ugyancsak Németh János, a munkástanács alelnöke a Rákóczi Termelőszövetkezet gyűlésén azt javasolta, hogy egyezség útján az egyéni gazdálkodókat is juttassák veteményes földterületekhez. A munkástanács november 4-e után is hivatalban maradt. A régi tanácsi apparátus visszaállítására november 17-én történt az első kísérlet, a munkástanács elnökhelyettese azonban kijelentette, hogy a testület a nép bizalmának letéteményese, és képes a község ügyeinek igazságos intézésére. December 2-án népgyűlésre került sor a faluban, ahol a jelenlévők ismét bizalmat szavaztak a munkástanácsnak. Így a kormány csak december 23-án tudta Kiskörén a munkástanácsot felszámolni, és a régi tanácsrendszert visszaállítani.²⁸

A munkástanács már első ülésén határozatot hozott a nemzetőrség felállításáról, és a községben lévő fegyverek – vadászfegyverek, céllövőpuskák – bevonásáról. A nemzetőrség létszámát tekintve pontos adatokkal nem rendelkezünk. Hozzávetőlegesen 16 tagja volt. Parancsnokává Őzse F Károlyt nevezték ki. Tagjai közül Kelemen István, Ördög Sándor és Vágó István nevét őrzik eddig ismert dokumentumok. A nemzetőrség november 4-e után feloszlott.

A megtorlás időszakában 7 munkástanácstagot állítottak bíróság elé. Közülük hárman kaptak börtönbüntetést, négyet felmentettek. Egy nemzetőrt, mivel a nemzetőrségtől kapott fegyvert nem adta le, hadbírósi eljárás alá vontak.

Kömlőn az október 28-i munkástanács-választást tüntetés előzte meg, melynek során ledöntötték a szovjet emlékművet, feltörték a párthelyiséget, az ott talált iratokat, könyveket és zászlókat pedig elégették. Ezt követően választották meg a 45 főből álló testületet. A munkástanács elnöke Godó Ignác földműves lett, helyettese pedig Kiss Jenő.²⁹ Tagjai közül Bollok Sándor Kiss M Joahim, Nagy Szilveszter és Vitkóczy József nevét ismerjük.³⁰

A munkástanács felmentette állásukból a volt tanács pénzügyi csoportjának alkalmazottait, és a községi hangos híradón felszólította a lakosságot, hogy akinek vitája van a termelőszövetkezettel, azt békés úton rendezze. Erre egyébként írásban is felszólította a TSZ vezetőket. A dekorációs anyagot a termelőszövetkezetek irodáiban is megsemmisítették. Döntés született az államosított épületek eredeti tulajdonosaiknak való visszaadásáról is. Ennek értelmében lakoltatták ki a község egyik termelőszövetkezetének elnökét. Néhány munkástanácstag erős agitációba fogott a termelőszövetkezetek

²⁸ HML EMB 880/1957.

²⁹ HML EMB 849/1957.

³⁰ JELENTÉS 351–352.

feloszlását elérendő. Ennek érdekében attól sem riadt vissza, hogy TSZ tagokat éjszaka keressen fel, hogy őket a szervezetből való kilépésre bírja.

November 4-e után a munkástanács tovább folytatta tevékenységét, és csak a karhatalom beavatkozásával tudták hivatalából eltávolítani december 27-én.

A munkástanács a település rendjének biztosítására még megalakulásának napján létrehozta a nemzetőrséget. A parancsnoki teendőket Godó Ignác, a munkástanács elnöke saját hatáskörébe vonta, egyben felmentette, és távozásra szólította fel az addigi körzeti megbízott rendőrt. A 27 főből álló testület tagjai közül csak Bollok Sándor, Nagy Szilveszter – akik a munkástanácsnak is tagjai voltak egyben – és Körömi Tamás neve ismert. A nemzetőrség a falu rendjét biztosító járőrzés mellett részt vett az államosított lakások kiürítésében, vagyis az ott lakók kilakoltatásában, és lefegyverzett egy, a községbe érkező rendőrről. Őrizetbe vették és kihallgatták a községi párttitkárt és az egyik TSZ elnököt is. A testület egyik tagja november 4-én egy termelőszövetkezeti vontatóval Egerbe ment fegyverekért, és néhány egri nemzetőrrel kivonult a Bükkbe, harcolni a szovjet csapatok ellen, november 10-én azonban visszatért a községbe. A nemzetőrség november 6-án oszlott fel.

A megtorlás idején öt főt állítottak bíróság elé, kettőt pedig közbiztonsági őrizetbe vettek.³¹

Pély községben október 29-én alakult meg a munkástanács. A 49 fős testület elnöke Fodor Elek földműves lett, helyetteseivé pedig Forgács Miklóst, Teredeki Mátyást és Vágány Pált választották. Az új hatalmi szerv megszüntette a korábbi tanácsot, annak dolgozóit felmentette állásukból, felszámolta a helyi MDP pártszervezetet, a párttitkárt családjával együtt kitiltotta a községből, és feloszlatta a termelőszövetkezetet. Határozatban juttatta vissza az államosított házakat eredeti tulajdonosaiknak. Ennek kapcsán a párthelység berendezését kidobálták és összetörték, iratait megsemmisítették, majd átadták régi tulajdonosának.³²

November 6-án a munkástanácsot feloszlatták. a feloszlítás körülményeit nem őrizték meg dokumentumok.

A nemzetőrség felállítására október 30-án került sor. 49 tagjából csak a parancsnok Kovács Ferenc és helyettesének, Herczegkúti Antalnak a nevét őrzik az eddig ismertté vált dokumentumok. A testület fegyverzetét a község lakóitól bevont vadászfegyverek adták. A falu rendjét biztosítani szolgáló járőrtevékenység mellett őrizetbe vették a községi párttitkárt, a termelőszö-

³¹ JELENTÉS 351–352.

³² JELENTÉS 353–354.

vetkezet elnökét és a MÖHOSZ* titkárát, valamint házkutatásokat tartottak.³³ November 6-án a nemzetőrség tevékenysége is megszűnt.

A megtorlás időszakában négy személyt állítottak bíróság elé.

Tarnabod községben október 29-én választottak munkástanácsot 19 taggal. A választógyűlést Kassa József helybeli földműves szervezte, aki a megválasztott testület elnöke is lett. Rajta kívül még Csiszár Miklós, Kiss Kálmán és Nyizsnyák István nevét ismerjük a testület tagjai közül. A munkástanács felmentette a régi tanácsi apparátus dolgozóit, visszaadta az államosított házakat régi tulajdonosaiknak, és a Rákosi rendszert, valamint a Szovjetuniót bíráló plakátokat készített és helyezte el a községben. Nyizsnyák István több alkalommal szervezett tüntető csoportokat, melyek élén kommunistaellenes jelszavakat hangoztatva vonultak fel a faluban. November 4-e után a munkástanács nem szűnt meg, bár aktív tevékenységet nem fejtett ki. Feloszlására november 9-én került sor.

A munkástanács még megalakulása napján létrehozta a nemzetőrséget. Parancsnoka Nagy B. István lett, aki a munkástanács elnökének utasítására a honvédségtől 7 darab puskát szerzett a testület számára, ő azonban két nap múlva lemondott, s helyét Kassa József foglalta el. Három nap elteltével azonban a második parancsnok is távozott tisztségéből, és a nemzetőrségből is kilépett. A nemzetőrök november 9-ig járőrszolgálatot láttak el a községben, akkor fegyvereiket bevonták, minek következtében a nemzetőrség feloszlott.

A megtorlás időszakában egy munkástanács tagot rendőri felügyelet alá helyeztek.³⁴

Tarnaméra községben október 28-án került sor a munkástanács-választó gyűlésre. A 20 fős új helyi hatalmi szerv elnöke Pári Sándor helybeli földműves lett, aki nem foglalta el posztját, s ha hinni lehet a forrásoknak, még csak be sem ment a munkástanács székhelyére, a tanácsházára.³⁵ Tagjai közül Antal Gyula, Földi Miklós és Várkonyi Jenő nevét ismerjük. A munkástanács tevékenysége a régi apparátus eltávolításában, a termelőszövetkezet feloszlásában merült ki, valamint az államosított házakat juttatta vissza eredeti tulajdonosaiknak. Tevékenységüket november 4-e után sem szüntették be, november 10-én azonban a régi tanácsi apparátus dolgozói megjelentek a tanács épületében és a munkástanácsot feloszlatták.

Október 29-én került sor a nemzetőrség felállítására. A 27 tagú rendfenntartó erő parancsnoka Bártfai Tibor volt. Tagjai közül csak Suri Józsefet

* Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség

³³ JELENTÉS 354.

³⁴ JELENTÉS 354–355.

³⁵ JELENTÉS 356.

és Balogh Istvánt, valamint Várkonyi Jenőt ismerjük név szerint. Általában a lakosságból hívtak be esetenként szolgálattételre személyeket. Két nemzetőr az októberi napokban megverte a begyűjtési előadót, de ez nem a munkástanács, vagy a nemzetőrség parancsnokának utasítására történt. November közepén a járási rendőrkapitányság a községben lévő fegyvereket összeszedte. Ezzel a nemzetőrség tevékenysége is megszűnt.³⁶

Tarnaörsön október 25-én az esti órákban két teherautónyi fiatal érkezett Jászberényből és Jászárokszállásról. Feltörték a párthelységet, bútorait, iratait az utcára szórták, majd a tanács épületében megsemmisítették a pénzügyi és begyűjtési iratokat.³⁷ Október 27-én plakátok hívták munkástanácsválasztó gyűlésre a lakosságot. A választásokra október 28-án került sor. A gyűlésen Pálinkás Antal igen éles hangú beszédben bírálta a Rákosi rendszert, és a Magyar Dolgozók Pártját. A megválasztott 37 tagú községi munkástanács egy 6 fős forradalmi bizottságot állított fel az ügyek vitelére. A testület elnöke Túróczi József földműves lett. Tagjai közül Csomor (Túrikovács) Jánost, Hevér Józsefet, Pálinkás Antalt és Sántha Ferdinándot ismerjük név szerint. A munkástanács tevékenysége során eltávolította a régi tanácsi apparátust, és intézkedett a termelőszövetkezet feloszlásáról. Sor került a községben lévő szovjet emlékmű ledöntésére is, de ezt egy Visznekről és Jászárokszállásról érkező csoport hajtotta végre, és ismereteink szerint csak egy tarnaörsi munkástanács tag vett részt benne. A viszneki csoportot az ottani nemzetőrparancsnok szervezte és vezette, s a viszneki termelőszövetkezet gépkocsijával érkeztek Tarnaörsre. Megkezdődött a községben a kisgazdapárt újjászervezése is. Ezt Sántha Ferdinánd, az FKGP volt tagja irányította. A munkástanács november 4-e után is folytatta tevékenységét, és csak karhatalom igénybevételével tudták felszámolni december 10-én.

A település biztonságára Tarnaörsön is a nemzetőrség felügyelt. Felállításának időpontja bizonytalan, de feltehető, hogy október 29-én a munkástanács megválasztásának másnapján történt. Tíz tagja közül csak Gonda Jenő és Sántha Ferdinánd nevét ismerjük, még parancsnokának neve sem maradt fenn dokumentumokban. Fegyvereiket a községből Pálinkás Antal utasítására bevont vadászpuskák adták. A nemzetőrség november 4-ig látott el járőr-szolgálatot a faluban. Akkor tevékenységét beszüntette és feloszlott.

A megtorlás időszakában egy munkástanács tagot közbiztonsági őrizetbe helyeztek.³⁸

³⁶ JELENTÉS 357.

³⁷ Az ellenforradalom tevékenysége Heves megyében I. Kiadja az MSZMP Heves megyei Intéző Bizottsága Eger 26.

³⁸ JELENTÉS 357–358.

Tarnaszentmiklóson október 28-án került sor a munkástanács megválasztására. A 18 fős testület elnöke Garanc Lajos, a volt községi tanácselnök lett. A tagok között a régi végrehajtó bizottság több tagját, és nem egy MDP tagot is találhattunk. A testület névsora nem maradt fenn. Tevékenysége a falu ügyeinek intézésében merült ki. Megmozdulásokra, tüntetésekre nem került sor. November 4-én a munkástanács feloszlott, és újjáalakult a korábbi végrehajtó bizottság. Nemzetőrséget nem szerveztek a faluban.³⁹

Tarnaszentmiklóson felvonulás és a szovjet emlékmű ledöntése előzte meg a munkástanács megválasztását, melynek során összetörték a tanács épületében lévő dekorációt és széttepték a vörös zászlót. A tüntetést és a munkástanács-választó gyűlést Besenyei (Cukor) János, Katona János és Sthál János szervezték. Mindhárman tagjai lettek a megválasztott 14 fős munkástanácsnak, sőt Katona János gépkocsivezető a testület elnöke, Sthál János bányász pedig elnökhelyettese lett. A többi tag neve nem maradt fenn az eddig ismertté vált dokumentumokban. A munkástanács eltávolította az addigi tanácsi apparátust, intézkedett a termelőszövetkezet feloszlásáról és az államosított házak eredeti tulajdonosaiknak való visszaadásáról. November 4-e után a munkástanács, bár nem oszlott fel, beszüntette tevékenységét.

A munkástanács megalakulása után került sor a nemzetőrség felállítására is. A szervezőmunkát Katona János, a munkástanács elnöke végezte. Ő szerezte a szükséges fegyvereket, és ő lett a 10 fős testület parancsnoka is. Tagjai közül csak Fehér Tibor és Császi István nevét ismerjük. A nemzetőrség a járőrszolgálat ellátása mellett több volt MDP tagot előállított és bántalmazott. Tevékenységét november 15-én szüntette be, amikor a munkástanács elnökének utasítására feloszlott.

A megtorlás időszakában három személyt helyeztek közbiztonsági őrizetbe, azaz közkeletű nevén internáltak, két nemzetőr pedig elhagyta az országot.⁴⁰

Tenken a község pedagógusai kezdeményezték a munkástanács létrehozását, amely október 28-án meg is alakult. Elnöke Szalmási Sándor, a termelőszövetkezet elnöke lett. A 20 fős testület tagjai közül csak az ő nevét ismerjük. A munkástanács eltávolította hivatalából a községi tanácselnököt és a párttitkárt. egyéb tevékenységéről nincsenek adataink, csak annyit tudunk, hogy felvették a kapcsolatot a település hajdani földbirtokosával és felajánlották birtokainak visszaadását. A munkástanács november 20-ig volt hivatalban, akkor tevékenységét beszüntette és feloszlott.

Bár nemzetőrség szervezésére került Tenken, a 16 nemzetőrnek fegyvere nem volt. November 4-én a testület feloszlott.⁴¹

³⁹ JELENTÉS 358–359.

⁴⁰ JELENTÉS 359–360.

Tizánánán az önkényuralmi jelképek eltávolításával kezdődött az a demonstráció, amely megelőzte az október 27-i munkástanács-választást. Az egyik helyi italboltban beszélgetők csoportot alkottak, Gönczi Benjámint elszavalta a nemzeti dalt, majd eltávolították a vörös csillagot a kocsmá épületéről, s innen továbbvonulva a postáról is. A csoport tömeggé dagadt, s Gönczi Benjáminnal az élén kommunistaellenes jelszavakat kiabálva, és a munkástanács létrehozását követelve a községháza felé vette útját, s az azon lévő vörös csillagot is eltávolította. Az útjába kerülő MDP tagokat bántalmazta, és megverte a községi párttitkárt is. Az események elfajulását Török Sándor akadályozta meg. Ezt követően egy 40 fős munkástanácsot választottak, amely tagjainak sorából egy kisebb létszámú, 15 tagból álló végrehajtó bizottságot is létrehozott. A testület elnöke Török Sándor lett. Tagjai közül Balácsi István, Boross Sándor, Bánrévi Bálint, Beke István, Cseh Gergely, Domján István, Együtt Béla, Fejes István, Godó András, Godó Béla, Gönczi Benjámint és Mlinkó Lajos neve maradt fenn dokumentumokban.

A munkástanács elbocsátotta a volt tanácsi apparátus kommunista tagjait, utasítást adott a termelőszövetkezetek feloszlására, a községi terményraktárból nagy mennyiségű gabonát osztott szét, bevonta a községben lévő fegyvereket, s ennek kapcsán házkutatásokat rendelt el a volt MDP tagok lakásán, visszaadta az államosított lakásokat volt tulajdonosaiknak, s ezért 18 családot szólított fel kiköltözésre az úgynevezett államosított kuláklakásokból, és letartóztatta a községben lakó ÁVH tiszteket. November 2-án határozatot hozott a községi szovjet emlékmű ledöntéséről. Ez rövid vita után meg is történt.

Az októberi napokban sor került a kisgazdapárt újjászervezésére is a községben. A szervezőmunkát Balácsi István és Gönczi Benjámint végezték. Az újjáalakuló ülés levezető elnöke Gönczi Benjámint volt, ahol a kisgazdapárt helyi elnökévé is őt választották meg, hiszen a koalíciós időkben is tagja volt az FKGP-nek.

A munkástanács egyik végrehajtó bizottsági tagját, a községi rendőrparancsnokát bízta meg a nemzetőrség megszervezésével. Boross Sándor végre is hajtotta az utasítást, és 20 polgári személyből, valamint 6-7 rendőrből létrehozta a testületet és a rendőrség fegyvereivel szerelte fel őket. A nemzetőrök járőrszolgálatot teljesítve biztosították a falu rendjét, és igazoltattak minden idegent. Ők hajtották végre a munkástanács által fogantatott letartóztatásokat is. Tagjai közül csak Mlinkó Lajos nevét ismerjük. Arról nem szólnak forrásaink, hogy a munkástanács és a nemzetőrség meddig állt fenn.

⁴¹ JELENTÉS 360–361.

A megtorlás hét főt érintett a településen. Hat munkástanácstagot, közöttük a nemzetőrség parancsnokát és egy nemzetőrt katonai bíróság ítélte el, egy munkástanácstagot pedig közbiztonsági őrizetbe helyeztek.⁴²

Zaránkon csak november 1-én alakult meg a munkástanács. Elnöke Bertha János földműves lett. Tagjai közül Bartha Bálintot, Csintalan Andrást, Sántha Miklóst és Urbán Bélát ismerjük név szerint, akik közül Csintalan András és Urbán Béla nemzetőr is volt. A községben történt eseményekkel kapcsolatosan szinte semmilyen információ nem maradt fenn. Az biztosnak látszik, hogy valamikor ledöntötték a szovjet emlékművet, és az egyik termelőszövetkezet elnökének ablakait éjszaka betörték. Többet az eddig feltárt dokumentumokból nem lehet megállapítani.⁴³

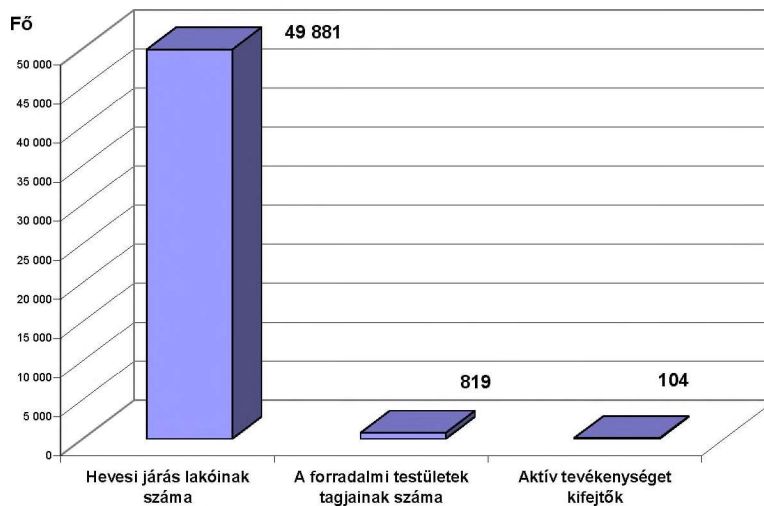
A hevesi járás településeink eseménytörténetét áttekintve megállapíthatjuk, hogy a forradalom eseményei ebben a térségben is hasonlóképpen játszódtak le, mint az ország egyéb területein. Az önkényuralmi jelképek eltávolítását követte a Rákosi rendszerben kompromittálódott személyek eltávolítása a helyi hatalmi szervekből, majd a hatalmi szervek átalakítása, illetve a forradalom irányító szerveinek létrehozása, amelyek legfontosabb feladatuknak a közellátás és a közbiztonság megszervezését, illetve biztosítását tekintették. Többre, a második szovjet beavatkozás miatt nem maradt idejük.

⁴² JELENTÉS 361–363.

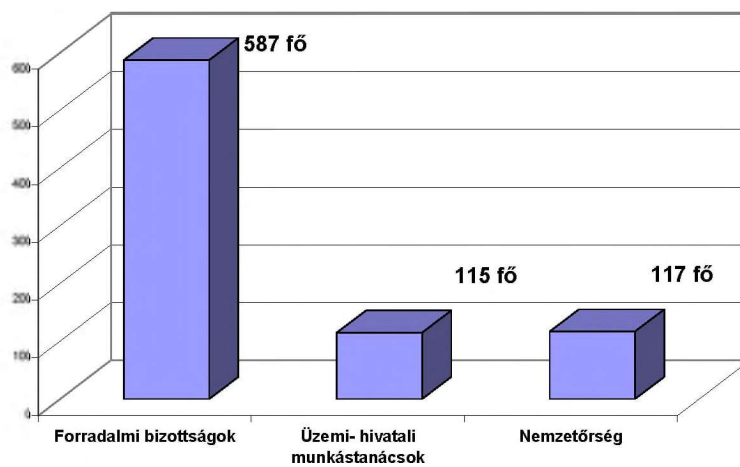
⁴³ JELENTÉS 363–364.

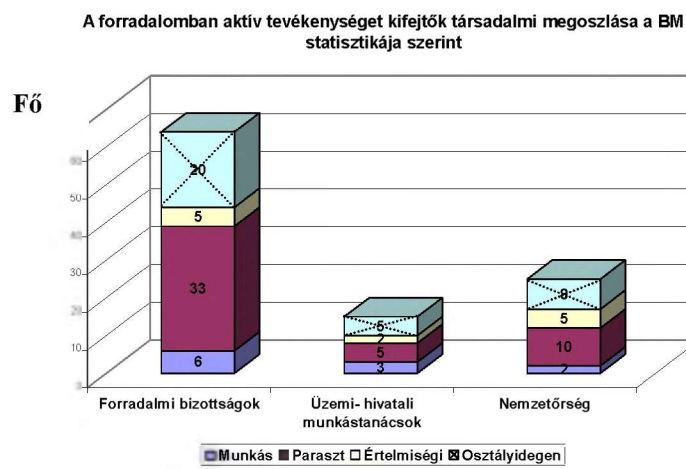
MELLÉKLETEK

Az alábbi diagrammok a BM Heves megyei Főkapitányság Politikai Nyomozó Alosztályának adatai alapján a forradalomban részt vettek számát, tevékenységük minőségét és társadalmi megoszlásukat mutatják be.

Forradalmi szervek tagjainak száma

A forradalomban aktív tevékenységet kifejtők társadalmi megoszlása százalékban

